

опинився під загрозою зникнення через забруднення акустичного середовища звуками війни та знищення об'єктів культурної спадщини, які створювали звук чи мали особливі акустичні характеристики. Тому архівації сучасних культурних звукових ландшафтів української культури має вирішальне значення для передачі нинішнього звукового ландшафту наступним поколінням з метою збереження культурної ідентичності.

Література:

1. Martin B. Soundscape Composition: Enhancing our understanding of changing soundscapes. *Organised Sound*. 2017. Vol. 23, no. 1. P. 20–28. URL: <https://doi.org/10.1017/s1355771817000243> (date of access: 28.04.2024).
2. Neonatal Musicality: Do Newborns Detect Emotions in Music? / E. Nagy et al. *Psychological Studies*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1007/s12646-022-00688-1> (date of access: 28.04.2024).
3. O'Connor P. The Sound of Silence: Valuing Acoustics in Heritage Conservation. *Geographical Research*. 2008. Vol. 46, no. 3. P. 361–373. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1745-5871.2008.00529.x> (date of access: 28.04.2024).
4. Schafer R. M. The soundscape: Our sonic environment and the tuning of the world. Rochester, Vt: Destiny Books, 1994. 301 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-390-6-3>

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ НА ПРИКЛАДІ СУЧАСНИХ КУЛЬТУРНИХ ПРАКТИК В КОНТЕКСТІ MEMORY STUDIES

Марченко В. С.

студентка I курсу

*Навчально-науковий інститут філософії та освітньої політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

В контексті російсько-української війни, яка має значний вплив на суспільство, зокрема на культурну сферу, виникає потреба філософсько-культурологічного осмислення концепції культурної пам'яті. Дослідження спрямоване на аналіз основних концепцій, які вже вивчалися вченими у контексті культурної пам'яті, та їх застосування до пам'яток, що збереглися на території України.

Метою цієї наукової розвідки є аналіз концепції культурної пам'яті, виявити її проблематику та існування в сучасній соціокультурній ситуації в Україні з точки зору прикладного культурологічного аспекту. Важливим також є вивчення особливостей збереження та охорони унікальних культурних пам'яток, які формуються в нових умовах, спричинених війною.

15 квітня 2024 року група людей – волонтери оновили знак в'їзду в Донецьку область, так звану «Донецьку стелу», пофарбувавши для повернення колишнього вигляду з 2014 року, поряд зі стелою проїжджала велика кількість військових, волонтерів та цивільних, що залишали на ній написи з іменами, містами, побажаннями, наліпки бригад та волонтерських команд. Несподіване оновлення стели з видаленням всіх написів, які зроблені протягом десяти років російсько-української війни обурило не тільки військових, які пам'ятають імена полеглих побратимів, а й цивільних, що ставились до цього не просто як до топографічного знаку, а як до культурного об'єкту, що зберігає пам'ять.

Крім Донецької стели варто згадати так зване «Поле пам'яті» або просто «галявина з прапорцями». Розташована на Майдані Незалежності в Києві, маючи надзвичайно потужний сенс рефлексії, вона також є прикладом елементу пам'яті, але наразі не маючи статус пам'ятки України, не охороняється законом. Невідомо, якою буде реакція суспільства, якщо одного дня комунальне підприємство очистить цю галявину в центрі столиці.

Німецький єгиптолог Ян Ассман першим використав поняття «культурна пам'ять», проте він, як і чимало інших науковців говорить про неї вивчаючи memory studies – поняття, що існує в західному науковому дискурсі та означає вивчення використання пам'яті як інструменту для запам'ятовування минулого. В контексті Memory Studies, пам'ять вивчається в різних аспектах – колективна, соціальна, культурна, генетична та історична пам'ять. Отже, для аналізу культурної пам'яті потрібно буде звертатися також до досліджень «інших пам'ятей», адже досі довкола цих вивчень триває багато дискусій.

Актуальність концепції Memory Studies Я. Ассман вважає «відхід» покоління свідків «найтяжчих в анналах людської історії злочинів і катастроф». «Екзистенційна суть» захоплення темою пам'яті і спогадів полягає в тому, що, підходячи до природної межі, коли «живий» спогад свідка постає під загрозою зникнення, суспільство зіштовхується з потребою вироблення «культурних форм пам'яті про минуле» [1, с. 29–30]. На прикладі Донецької стели, «живим» спогадом є спогади військових безпосередньо, а їхні написи на стелі – «свідками» цих спогадів. Бо коли через багато років носіїв цих спогадів не стане, або зараз, коли військові віддають своє життя на війні, подібні культурні форми пам'яті будуть і є вже єдиними в своєму роді.

Поняття пам'яті має багато значень, так само і в різні епохи, тому для дослідження, можна визначити національну пам'ять наступним чином:

«феномен суспільної свідомості, селективно збережена нацією сукупність знань, уявлень та ціннісних оцінок тих подій минулого, які справили вирішальний вплив на її становлення, самоідентифікацію, державотворчі й цивілізаційні досягнення та консенсусно сприймаються в суспільстві як найбільш значущі для його самозбереження та конструктивного перспективного розвитку» [2, с. 149]. Тобто пам'ять як явище, та пам'ять як інструмент рефлексії минулого та розвитку майбутнього нації мають одну роль – збереження суспільно надважливої інформації, зокрема і через об'єкти культури.

Для ефективного культурологічного аналізу варто виокремити різницю між колективною та індивідуальною пам'яттю, оскільки культурна пам'ять є «формою колективної пам'яті, так як розділяється і визначається певною кількістю людей, що складають колектив на основі їх належності до конкретної культури» [1, с. 33]. Люди, що знаходяться не в тилу, військові та волонтери також становлять своєрідну «культуру», тому стела перш за все була їхньою формою пам'яті, заснована на індивідуальній, більше ніж суспільства в цілому. З точки зору історика Ніла Грегора, досвід впливає на культуру, безперечно; особистий досвід кожного, що перегукується з індивідуальною пам'яттю, можна обговорювати, і таким чином перетворювати на колективний. Колективний досвід і створює меморіали, або інші форми культурної пам'яті, що можуть уособлювати спільне відчуття горя.

Ассман виділяв чотири сфери пам'яті: міметична, предметна, комунікативна та культурна. «Стосовно культурної пам'яті, то вона не пов'язана з безпосереднім досвідом індивіда, а є областю формування смислу» [1, с. 33]. Метою об'єкту культурної пам'яті бути носієм певного сенсу, закладеного в нього навмисно чи ні, й при цьому візуально – естетична складова не така важлива. Таким чином, опираючись на ці судження, можна вважати Донецьку стелу в якості об'єкту культурної пам'яті.

В рамках дослідження було створено опитування про культурні пам'ятки та меморіалізацію на прикладі Донецької стели. В опитуванні взяло участь 37 людей, здебільшого цивільні та 16,2% військові. Майже 30% – люди 18-25 років, 8 людей до 18, 12 людей 40–60 років; майже 14% 25–40 років. Найбільша частка опитуваних – це здобувачі освіти закладів вищої освіти. На діяльність волонтерів більше половини (51%) відповіли «Не схвалюю», 16% – «Схвалюю»; 27% – «Не маю конкретної позиції» та 5,4% (2 людини) «Повністю підтримую». «Чи такі місця/пам'ятки мають охоронятися?»: 51,4% «Так». 35,1% «Можливо».

Донецька стела, як і «Поле пам'яті» не входять до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, отже Закон України «Про охорону культурної спадщини» № 1805-III – Закон України, прийнятий Верховною Радою 8 червня 2000 року не захищає їх, хоча вони підпадають під опис «нерухомий об'єкт культурної спадщини» та «пам'ятка культурної спадщини» Діяльність волонтерів не була

незаконною, а лише в очах більшості суспільства. На питання, чи можна вважати такі об'єкти створених народом, елементами культури, 59% відповіли ствердно, 32,4 % «Скоріше так, ніж ні». На питання, чи мали волонтери врахувати думку суспільства перш ніж будь що робити, найбільші 67,6% відповіли «Так, обов'язково», 18,9% «Напевно», майже 11% «Важко відповісти» Але важливо розуміти, що завжди присутні відповіді заперечувально/негативного характеру.

Французький філософ та соціолог Моріс Хальбвак зазначав: «Наша пам'ять спирається не на вивчену, а на прожиту історію» [1, с. 32]. Об'єкти культури, створених народом яскраво допоможуть майбутнім поколінням включитися в потік колективної пам'яті. Так само необхідно переосмислити вивчення історії. Індивідуальні спогади не можуть існувати без колективного наративу. Адже Донецька стела, як і «Поле з прапорцями», має важливе значення для національної рефлексії для тих, хто буде пам'ятати війну та мати власні спогади. Для наступних поколінь їхнє значення буде іншим, але важливо, що ці пам'ятки формують наратив, історію, не за підручниками та сухими фактами.

Говорячи про форми пам'яті, потрібно згадати про культуру пам'яті, яку не слід плутати з культурною пам'яттю, хоча в даному аналізі вони пов'язані. Культура пам'яті – створене в соціумі ставлення до власної історії, традиції вшанування героїв, ритуали спільної рефлексії. Невіддільною частиною культури пам'яті є меморіалізація. З воркшопу про пам'ять і меморіалізацію зі спікерками Оксаною Довгополою, Світланою Шліпченко, Дариною Вільховою та Іриною Склоніною: «Ми не маємо навипередки створювати меморіальні об'єкти і сперечатися, кого першого вшанують. Процес обговорення є тим шляхом меморіальної культури, який дає можливість лікувати рани»; «Також важливо документувати стихійні меморіали, аби бачити, в якій формі люди висловлюють свої почуття» [3].

Важливо створювати грамотні та екологічні форми меморіалів, враховувати безліч деталей, які можуть сприйматися неоднозначно: «На думку британського професора антропології М. Роулндса, націоналістичні пам'ятники війни перетворюють травматичну смерть людей на акти національного вшанування й утвердження колективної цінності (Rowlands 1999)» [4]. Ці обговорення допоможуть правильно створювати та осмислювати культури та пам'яті в Україні.

Література:

1. Ільїн В.В. MEMORY STUDIES: ВІД ПАМ'ЯТІ ДО ЗАБУТТЯ. Проблеми всесвітньої історії. № 3 (12), 2020. С. 26-40.
2. Троян С.С. НАЦІОНАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ: БАЗОВІ МІЖНАРОДНІ ЧИННИКИ КОНСТРУЮВАННЯ: Уманська старовина. Вип. 13, 2016. С. 148-153.

3. Пам'ять і меморіалізація у громадах: як приймати рішення. Gedos. URL: <https://cedos.org.ua/events/pamyat-i-memorializacziya-u-gromadah-yak-pryjmaty-rishennya/>

4. Форми меморіалізації визначних місць пам'яті. Історична правда. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/11/18/162060/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-390-6-4>

МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКЕ МИСТЕЦТВО В УМОВАХ ВІЙНИ

Новакович М. О.

*доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри музичної медієвістики та україністики
Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка*

Шиманський П. Й.

*доктор філософії,
доцент кафедри музичного мистецтва
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

У час широкомасштабної загарбницької інвазії російської федерації проти України молоде покоління нашої мистецької молоді змушене здобувати свою освіту і професійну кваліфікацію у надзвичайно складних умовах воєнної агресії. Йдеться не лише про перервані, внаслідок ракетних загроз, заняття у музичних школах і вищих навчальних закладах, вимушене навчання онлайн, через відсутність пристосованих бомбосховищ тощо. Особливо важко зараз тим представниками нашої молоді, які до війни відвідували в Україні та за її межами майстер-класи для вдосконалення власної практичної майстерності, готувалися до всеукраїнських і міжнародних музичних конкурсів тощо. Адже не секрет, що війна внесла значні корективи у мистецьке життя нашої країни, внаслідок чого воно значно послабилось.

Існує думка, що зараз не час на музичні фестивалі та конкурси, і взагалі, країні не до музики, оскільки все суспільство повинне сконсолідуватися навколо нашої майбутньої перемоги у цій війні. Але не варто забувати, що музика – це могутня ідеологічна зброя, саме музиканти всього світу в перші години і дні війни, коли політики і очільники багатьох держав приречено очікували швидкої поразки України від росії, на найбільших оперних та концертних сценах Європи, США та Японії піднесли свій голос у захист свободи та незалежності України, починаючи або закінчуючи оперні вистави та концерти гімном